

ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΣΚΥΡΟΥ 17^{ου} ΑΙΩΝΑ

ΥΠΟ

ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ Α. ΑΝΤΩΝΙΑΔΗ

Ἡ μικρὴ αὐτὴ συλλογὴ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ σὰν μέρος τῆς γενικότερης προσπάθειας γιὰ τὴν παρουσίαση τῶν ἰδιωτικῶν ἀρχείων ἐγγράφων τῆς Σκύρου, τῆς ὁποίας τὸ ἀρχεὶακὸ ὕλικό, σὲ ἀντίθεση μὲ πολλὰ ἄλλα νησιά, παραμένει ἐντελῶς ἄγνωστο.

Ἡ ἐπιλογὴ ἐγίνε ἀπὸ ἓνα σύνολο 300 περίπου ἐγγράφων τῶν φακέλων τοῦ προγονικοῦ μου ἀρχείου (ἀρχεῖο Ζαχαριᾶ Ἀντωνιάδη) ποὺ ἀναφέρονται στὸν 17^ο αἰῶνα. Διαλέχτηκαν χαρακτηριστικὰ νομικὰ ἐγγραφα ἀναφερόμενα σὲ διάφορες δικαιοπραξίες, ἥτοι : δωρεά, ἀνταλλαγή, πώληση, ἀντὶ καταβολῆς δόση, δάνειο, ἐπίμορτη ἀγροληψία, διανομή, ὑποθήκη, ὀριζόντια ἰδιοκτησία καὶ δωρεὰ αἰτία θανάτου. Γιὰ τὸ καθένα ἀπ' τὰ ἐγγραφα αὐτὰ ὁ σχολιασμὸς ἀφορᾷ τόσο τὸ κυρίως νομικὸ θέμα ποὺ ρυθμίζει ἡ δικαιοπραξία ὅσο καὶ τὰ πραγματικὰ περιστατικὰ στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται. Στὰ τοπωνύμια καὶ ἀνθρωπονύμια δόθηκε ἰδιαίτερη προσοχὴ καὶ ἔκταση, ποὺ τὴν διευκόλυνε ἡ σκυριανὴ μας καταγωγὴ καὶ ἡ δυνατότητα συσχετίσεων μὲ τὰ ὑπόλοιπα τμήματα τοῦ ἀρχείου μας.

Στὴ μεταγραφὴ τῶν ἐγγράφων δὲν διατηρήσαμε τὶς ἀνορθογραφίες τοῦ κειμένου, οἱ ὁποῖες ἀπλῶς δημιουργοῦν δυσκολίες στὸν ἀναγνώστη. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἐπιφέραμε ὀρισμένες τυπικὲς διορθώσεις, ὥπως εἶναι τὰ ἀρχικὰ κεφαλαῖα τῶν προσώπων καὶ τοποθεσιῶν, ὀρισμένα ἀπαραίτητα σημεῖα στίξεως κ.λπ.

Λέξεις ποὺ λόγῳ φθορᾶς τοῦ ἐγγράφου δὲν διαβάζονται ἢ γιὰ τὴν ἀπόδοση τῶν ὁποίων διατηροῦμε ἀμφιβολίες, σημειώνουμε μὲ τελεῖες ἢ καὶ ἀγκύλες κατὰ τὸ καθιερωμένο τυπικὸ τῶν συμβατικῶν κριτικῶν σημείων (Ἰ. Βισβίτζη, Περὶ τρόπου ἐκδόσεως τῶν ἐγγράφων, Ἑπετ. Ἀρχ. Ἰστ. Ἑλλ. Δικαίου, Τεύχος 1/1948, σελ. 75 ἐπ.).

1. Δωρεά, 1602

(Δίφυλλο διαστ. 39X20,5. Μῆκος πρώτης γραμμῆς 17 ἐκ. Τὸ κείμενο στὴν πρώτη σελίδα).

- 1 — Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος δηλοποιῶ ἐγὼ ὁ γέρο Μαθιὸς πὼς ἔδωσα
 2 τὸ χωράφι εἰς τὴν Ἀγκαθοῦ τὸ μέσα καὶ τὰ μαγαζότοπα ὡς κα-
 3 θὼς εὐρίσκονται καὶ διὰ τὸν τουλαμὰ ἐγὼ τοῦ τὸν ἔδωσα μὲ τὰ χέρι-
 4 α μου καὶ νὰ μὴν ἔχει κανεὶς νὰ τὸν πειράξῃ τὸν νιόν μου τὸ Στα-
 5 μάτῃ διατὶ τοῦ τὰ ἔδωσα νὰ τὰ ἔχῃ μὲ τὴν εὐχή μου καὶ διὰ τὸ ἀληθὲς
 6 ἔγινε τὸ παρὸν ἐπὶ μαρτυρίας τῶν κάτωθεν ὑπογεγραμμένων μαρ-
 7 τύρων καὶ τὴν καρτίζᾳ τῇ φοράδα μὲ τὰ πουλάρια τῆς καὶ τὸ ἄλογο.
 8
 9
 10
 11 — Γεώργης Δημητράκη μάρτυρας
 12 — Θεόδωρῆς τοῦ Κουμπῆ μαρτυρῶ
 13 — ΠαπαΔανιὴλ γράφω καὶ μαρτυρῶ.

1602 Νοεμβρίου 5

Μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ὁ γέρο-Μαθιὸς χαρίζει στὸ γιό του Σταμάτῃ ὠρισμένα ἀκίνητα καὶ κινητὰ πράγματα.

Ἡ σύμβαση τῆς δωρεᾶς προκειμένου γιὰ ἀκίνητα ἢ κινητὰ ἀξίας, εἶχε περιβληθεῖ ἀπὸ παλαιὰ μὲ κάποιο τύπο (ἢ «ἐμφάνισις» τοῦ Ἰουστινιάνειου δικαίου, ἢ παρουσία μαρτύρων, ἢ κατάρτιση ἔγγράφου κ.λπ.), στοὺς δὲ βυζαντινοὺς χρόνους ὁ ἔγγραφος τύπος εἶχε ὀριστικὰ ἐπιβληθεῖ γιὰ τὶς ἄνω ὠρισμένου ποσοῦ (πεντακόσιοι «χρυσοὶ») δωρεές. Ἡ συνήθεια αὕτη διατηρήθηκε καὶ στὸ ἐλληνικὸ ἐθιμικὸ δίκαιο γιὰ τὰ περισσότερα μέρη τῆς χώρας¹.

Στὸ ἀρχεῖο ἔγγράφων τῆς Σκύρου βρίσκουμε ἀρκετὰ «δωρητικὰ» γράμματα, ὑπογραφόμενα κατὰ κανόνα ἀπ' τὸν γραφέα καὶ 2 - 3 μάρτυρες. Πρόκειται γιὰ ἰδιωτικὰ ἔγγραφα ποὺ περιέχουν τὴν δήλωσιν τοῦ δωρητῆ, ὁ ὅποιος, σχεδὸν πάντοτε δὲν ὑπογράφει ὁ ἴδιος, λόγῳ ἀγραμματοσύνης, ἀρκούμενος στὶς ὑπογραφὰς τῶν μαρτύρων ποὺ εἶναι ἰδιόχειρες ἢ, τὶς περισσότερες φορές, «διὰ χειρὸς γραφέως».

Στὸ δωρητήριον δὲν ὑπάρχει ἀποδοχὴ τοῦ δωρεοδόχου, φαίνεται δὲ πὼς δὲν ἦταν ἀναγκαία γιὰ τὴν τελείωσιν συμβάσεως μὲ καθαρὰ ἑτεροβαρῆ χαρακτῆρα. Ἡ δωρεοδοτικὴ διάθεσις ἐκφράζεται μὲ τὸ «ἔδωσα» ποὺ ἐπαναλαμβάνεται τρεῖς φορές στὸ ἔγγραφο (στίχοι 1, 3, 5). Ὁ χρησιμοποιούμενος ἀόριστος χρόνος δεί-

1. Π. Ζέπου, Ἐνοχ. δίκ. Β' μέρος, Εἰδικόν, (ἐκδ. Β', Ἀθήναι 1965), σελ. 27, Γ. Πετροπούλου Ἱστορ. καὶ Εἰσηγ. Ρωμαϊκοῦ δικαίου (Ἀθήναι 1955), σελ. 489, Ἀ. Δρακάκη, Ἡ Σῦρος ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον (Ἐπετ. Ἑταιρ. Κυκλαδικῶν Μελετῶν) τόμ. ΣΤ/1967), σελ. 195, 208, Μ. Τουρτόγλου, Ἀπάντησις Δημογεροντίας Τήνου (Ἐπετ. Ἀρχ. Ἱστ. Ἑλλ. Δικαίου, τ. 14/1967), σελ. 214.

χνει πώς ή «ἐπίδοση» τῶν δωρουμένων εἶχε προηγηθεῖ καί τὸ ἔγγραφο καταρτίζεται γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ὁ δωρεοδόχος ἀπὸ διεκδικήσεις τρίτων, τῶν ὁποίων τὴν ἐνδεχόμενη ὑπαρξὴ τονίζει ἡ φράση «νὰ μὴν ἔχει κανεὶς νὰ τὸν πειράξῃ» (στίχος 4). Ἡ ἀμφισβήτηση αὐτὴ δὲν ἀποκλείεται μάλιστα νὰ ἀφοροῦσε εἰδικότερα στὸν «τουλαμὰ» γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται χωριστὴ μνεία μετὰ τὴν βεβαίωση πὺς «ἐγὼ τοῦ τὸ ἔδωσα μετὰ τὰ χέρια μου» (στίχοι 3 - 4).

Τὰ δωρούμενα κινητὰ καὶ ἀκίνητα περιγράφονται μᾶλλον ἀσαφῶς καὶ εἶναι τὰ ἀκόλουθα :

α) Ἐνα χωράφι στὴν Ἀγκαθοῦ. Ἡ θέσις τοῦ προσδιορίζεται μόνο μετὰ τὴν τοποθεσία χωρὶς, κατὰ τὴ συνήθειαν, νὰ μνημονεύονται πλησιαστές. Ἴσως ὁ προσδιορισμὸς «στὴν Ἀγκαθοῦ τὸ μέσα» νὰ ἦταν ἀρκετὸς γιὰ τὴν ἐξατομίκευση τοῦ δωρούμενου χωραφιοῦ. Ἡ Ἀγκαθοῦ εἶναι στὴν περιοχὴ τοῦ Λουτροῦ, βορειότερα ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη πηγὴ.

β) Τὰ μαγαζότοπα ὡς καθὼς εὐρίσκονται. Ὡς μαγαζότοπα χαρακτηρίζονται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὰ οἰκόπεδα ποὺ προορίζονταν γιὰ «μαγαζιά» (ἀποθήκες) σὲ ἀντίθεση μετὰ τοὺς «σπιτότοπους»².

γ) Τὸν τουλαμά. Ὁ τουλαμάς εἶναι τούρκικη λέξις ποὺ σημαίνει τὸ κοντὸ καὶ ἀνοιχτὸ μπροστὰ πανωφόρι μετὰ μανίκια. Εἶναι συνήθως μάλλινον ἀπὸ σκουτὶ καὶ στολίζεται μετὰ σειρήτια στὶς ἄκρες. Στὴ Σκύρο, στὰ τελευταῖα τουλάχιστον χρόνια δὲν χρησιμοποιεῖται στὴν ἀνδρική ἀμφίεση. Τὴ βαριὰ μάλλινη πατατοῦκα τὴ λένε «καπότο» ἐνῶ ἕνα ἄλλο εἶδος πανωφοριοῦ ποὺ χρησιμοποιοῦταν παλιότερα εἶναι ὁ «ἀμπάς» ἀπὸ ἄσπρο σοκόφι³.

δ) Τὴν φοράδα μετὰ τὰ πουλάρια τῆς καὶ τὸ ἄλογο. Τὸ ἄλογο, ὡς μοναδικὸ φαίνεται, δὲν προσδιορίζεται εἰδικότερα. Ἀντίθετα τὴ φοράδα προσδιορίζει ὡς «καρτζά», ποὺ ἀναφέρεται στὸ χρῶμα τῆς (γκρίζα μετὰ βοῦλες)⁴.

Ὁ δωρητὴς ἀναφέρεται μονάχα ὡς γέρο - Μαθιὸς χωρὶς ἄλλα στοιχεῖα ταυτότητος. Τὸ ὄνομα αὐτὸ συναντοῦμε καὶ σὲ ἄλλα ἔγγραφα τοῦ 17ου αἰῶνα, εἴτε πλήρεις (καλόγερος Ματθαῖος, 1683), εἴτε παραποιημένο καὶ ὑποκοριστικόν, ὅπως Μανθέος (1644) καὶ Μαθιὸς (1682).

2. Σὲ ἄλλο ἔγγραφο τῆς ἐποχῆς ὁρίζεται πὺς τὸ δωρούμενο «μαγαζότοπο» μπορεῖ ὁ δωρεοδόχος νὰ τὸ χτίσει ὅποτε θέλει.

3. Ε. Ἀντωνιάδης, «Ἐνα παράξενο ἀποκρηάτικο ἔθιμο στὴ Σκύρο, (Ἀρχ. Εὐβ. Μελετῶν, τόμ. ΙΣΤ/1960), σελ. 405, Ν. Πέριδικα, Ἡ Σκύρος, τόμ. Β/1943, σελ. 264.

4. «Καρτσάτη» χαρακτηρίζεται ἡ αἶγα μετὰ φουντωτὸ τρίχωμα στὸ κάτω μέρος τοῦ ποδιοῦ ἀπὸ τὸ κάρτσα - κάλτσα, ἀλλὰ ἀναφέρεται μόνο στὶς αἶγες. Ν. Πέριδικα ὁ.π., σελ. 275, Δ. Παπαγεωργίου, Ἱστορία τῆς Σκύρου, Πάτραι 1909, σελ. 118.

Ὁ δωρεοδόχος, δηλαδή ὁ γιὸς τοῦ γέρο-Μαθιοῦ, ὀνόματι Σταμάτης, μνημονεύεται σχεδὸν συμπτωματικὰ στὴ ρήτρα περὶ τοῦ ἀνενοχλήτου.

Ἀπὸ τοὺς δυὸ μάρτυρες — ἐκτὸς τοῦ γραφέα — ἰδιόχειρη εἶναι ἡ ὑπογραφή τοῦ Γεώργη Δημητράκη, ἐνῶ τοῦ ἄλλου, Θεodorῆ τοῦ Κουμπῆ, εἶναι σαφῶς γραμμένη ἀπὸ τὸν γραφέα. Τὸ οἰκογενειακὸ ὄνομα Κουμπῆς συναντοῦμε καὶ σὲ μεταγενέστερα ἔγγραφα μέχρι τὸ τέλος περίπου τοῦ αἰῶνα. Ἀργότερα πάντως τὸ ὄνομα αὐτὸ δὲν διατηρήθηκε στὴ Σκῦρο.

Τὸ ἔγγραφο εἶναι γραμμένο ἀπὸ τὸν παπα-Δανιήλ, μὲ καθαρὴ μὲν καὶ μᾶλλον εὐανάγνωστη γραφή, ἀλλὰ κακογραμμένο καὶ πρόχειρο ποὺ φανερώνει πὼς δὲν ἐπρόκειτο γιὰ τακτικὸ γραφέα. Γιὰ τὸν παπα-Δανιήλ αὐτὸν δὲν ἔχουμε ἄλλα στοιχεῖα καὶ δὲν εἶναι πάντως ἀπ' τοὺς βασικοὺς γραφεῖς τῆς ἐποχῆς, ὅπως λόγου χάρις ὁ «Γεώργιος ἱερεὺς καὶ νομικὸς» καὶ μερικοὶ ἄλλοι. Δανιήλ ἱερομόναχο βρίσκουμε ὡς γραφέα σὲ ἔγγραφο τοῦ 1686, ἀλλὰ ἡ γραφή εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ.

Δυσκολίες παρουσιάζει ἡ ἀκριβὴς χρονολόγησις τοῦ ἐγγράφου, ἐφόσον τὸ 1620 ποὺ ἔχει σημειώσῃ ὁ γραφέας μπορεῖ νὰ εἶναι 1602 ἢ 1620. Κατὰ τὴ γνώμη μας προτιμητέα εἶναι ἡ χρονολογία 1602. Τόσο γιατί θεωροῦμε πιθανότερη τὴν παράλειψις τοῦ μηδενικοῦ στὶς ἐκατοντάδες ὅσο καὶ γιατί παρόμοια γραφή δὲν συναντοῦμε ἄλλη σ' ὅλη τὴν περίοδο τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνα.

2. Διανομή, 1615

(Μονόφυλλο διαστ. 21X31 ἐκ. Μῆκος πρώτης γραμμῆς 16 ἐκ.).

- 1 — Κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν ἔτους ἐστὶν 1615 ἐν μηνὶ Ἰουνίου εἰς 13 ὁμολογοῦμεν
- 2 ἐμεῖς ὁ τε Σταμάτιος υἱὸς παπα - Ἀποστόλη καὶ ἐγὼ ὁ Ἰωάννης ἀδελφὸς τοῦ
- 3 αὐτοῦ Σταματίου ὥς ὅτι εὗρομεν πρά-
- 4 γματα καὶ κτήματα ἀπὸ τῶν γονέων ἡμῶν πατρικὰ καὶ μητρικὰ καὶ στέρογουμεν καὶ ὁμολο-
- 5 γοῦμεν μὲ ἐκουσία μας βουλῇ καὶ θελήσει. Ἐμοιράσαμε αὐτὰ διὰ τὸ ἀσκαντά-
- 6 σίον τοῦ Δούκα καὶ ἕτερον σπίτιον εἰς τὴν κυρὰ-Ψωμοῦ τὸ πλησίον παπα-
- 7 σπίτιον ἔσω τοῦ Κάστρου τὸ ἐπάνωθεν Καλῆς Κοντζακάρη καὶ ἕτερον τὸ πλη-
- σίον Ἰωάννου Κοητικοῦ